

rillerig; van niet al te dicht bij vernomen, heeft het eerst iets van een koekoeks-roep uit de verte; stemmen vele „Unken” te gelijk mee in, dan wordt het meer klokjesachtig; elk padje heeft maar één toon, maar deze is dikwijls verschillend in hoogte met dien van de burenen; daardoor ontstaat iets, wat wel wat op een klokken-concert gelijkt.

Ofschoon 't nachtdieren zijn, kruipen ze bij regenweer ook daags wel uit doen poel, of, als 't al nazomer is, onder hun steen vandaan, en gaan op de wormen en larven jacht. Maar 't concert begint zelden voor schemerdonker.

E. HEIMANS.

EEN AANBEVELENSWAARDIG ROEITOGHTJE.

Er is zeker geen plek in ons land, die den natuurliefhebber zooveel genot geeft, en die tegelijk zoo dicht bij de hoofdstad gelegen is, als 's Graveland. Naast heidevelden, dennebosschen telt het in zijn omstreken veenplassen, uitgestrekte moerassen en weilanden, nergens vertoont de natuur zooveel contrasten, als bij dit dorpje. Dit komt door zijn ligging juist op de grens tusschen twee grondsoorten, aan de eene zijde heeft men het Gooi (en nog wel het schoonste gedeelte met de bosschen en vijvers van Spanderswoud) aan de andere zijde de bij natuurliefhebbers en landschapsschilders zoo bekende streken van Ankeveen, Kortenhoef en Loosdrecht, waar men zeker wel de mooiste laagveenmoerassen van heel Nederland vindt. Er is dus „elk wat wils”.

Dan is er nog iets, waartoe nergens zoo mooi de gelegenheid openstaat als hier; ik bedoel het maken van roeitochtjes. Door zijn ligging aan de vaart is 's-Graveland er als voor aangewezen; de roeiboot is er het middel van verkeer, stellig ieder bewoner heeft er een in zijn bezit, en hiermede kan men dan ook overal komen: in de vijvers van Spanderswoud, naar Hilversum, Vreeland, Ankeveen, Loosdrecht, enz. De eerste dagen van kennismaking met deze streek, brachten mij dit al heel gauw aan het verstand en de vacantie, die ik er ging doorbrengen, zou mij ruimschoots gelegenheid geven, de roei- en natuursport vereenigd te beoefenen. Dat ik die gelegenheid niet liet voorbijgaan, zal den lezer uit het onderstaande blijken.

Op een mooien Juli-avond, het was nog in het begin van mijn verblijf te 's-Graveland, werd ik verrast door een vriend, aankomend kunstschilder, die per fiets van Blaricum gekomen was, om mij op te zoeken.

„Ga je morgen mee naar de Loosdrechtsche plassen? Het belooft een mooien dag te worden en ik weet heerlijke plekjes om te botaniseeren en studies te maken. We gaan natuurlijk roeien, aan een boot is in deze streek gemakkelijk genoeg te komen,” bracht hij er met geestdrift uit. Nu lang bedacht ik mij niet; het „Wapen van Amsterdam” waar ik mijn domicile gekozen had, was in het bezit van een paar prachtige booten, en de vergunning voor het gebruik van een dezer gedurende den volgenden dag was al heel gauw verkregen. Nog eenige afspraken en ons plan zat in elkaar.

Den volgenden ochtend in de vroege was amice reeds op zijn post, en er werd begonnen met de uitrusting der

expeditie. Een volledige lunch, botaniseertrommels, een schildersuitrusting, flora's, alles verdween in de ingewanden van ons niet te verzadigen bakbeest, hetwelk door allerlei kastjes en hoekjes voor het doel als getimmerd was. Met het op het eerste gezicht niet prettig vooruitzicht van 2½ uur roeien, aanvankelijk door de lijnrechte 's-Gravelandsche vaart; werd van wal gestooten. Op het eerste gezicht, zeg ik, want het zonnetje en het schilderachtige van de omgeving bracht ons weldra in een goede stemming.

Voor al mijn partner geraakte in verrukking: het vaartje, de aardige huisjes, de bruggetjes (een echt Hollandsch tafereeltje) zijn ook wel in staat een schildersoog te bekoren. Muurtjes begroeid met Muurruit in gezelschap van Kamvarentjes en Glidkruid; tevens een rozet van Huislook op een bouwvallig dak misten hun goede uitwerking niet op mij als botanicus. Niettegenstaande de talrijke trekschuiten, die elken dag door de vaart gaan, was er een dichte plantengroei in het water, vooral bloeiende Gele Waterlelies en allerlei fonteinkruiden, die het roeien dikwijls zeer bemoeilijkten. Voor het plassen der riemen namen talrijke voorntjes de vlucht. Bij de Zuidersluis neemt het dorp, dat zich een uur gaans langs de vaart uitsprekt, een einde; daar laten we ons schutten, een proces, dat gelukkig niet veel tijd in beslag nam. Links en rechts geraken we al in het veen, naar den kant van Kortenhoef zien we weilanden, waarachter dichte boschjes reeds de ligging der moerassen verraden. Van de sluis uit moet een heerlijk paadje (het Oppad) er dwars doorheen leiden naar Kortenhoef. Goed voor een volgenden keer, spraken we af.

Van nu af aan neemt de natuur steeds in rijkdom en schoonheid toe. Vooral geven de oeverplanten een waar beeld van zomerweelde te aanschouwen. Voorop natuurlijk de heerlijke Zwanebloem (*Butomus umbellatus*) een sierbloem bij uitstek met hare rozeroode schermen op lange steelen; dan tusschen het riet de lischdodden, wier duizend en één namen in den volksmond van zooveel populariteit getuigen en die van uit zoo'n boot maar voor 't grijpen zijn, terwijl een wandelaar zich dikwijls half lam moet rekken om zoo'n ding te bemachtigen, op gevaar af van een ongewenscht bad. Dan, lager dan de bovenstaande, het Pijlkruid met zijn sierlijke bladeren, de Egelskop (*Sparganium simplex*) alles bloeiende te midden van een wildernis van riet, moerasvarens, vergeet-mij-nietjes enz. Slechts de Lisch is uitgebloeid.

In niet minder bewondering verkeerde mijn metgezel over het landschap; links in het verschiet, voorbij de toren van Hilversum, de heide met begroeide heuvels als de Zwarte Berg, Hoogt van 't Kruis enz., alles trillende in zonnewarmte, voor ons uit de vaart, bedekt met gele Waterlelies en Watergentianen, prachtig uitstekend boven het rood van de Azolla, en rechts het frissche groen van de dichtbegroeide rietlanden; waarvoor het weiland langzamerhand heeft plaats gemaakt.

Na onder een ophaalbrug door te zijn gegaan hebben we de dorpen Oud- en Nieuw-Loosdrecht in den rug, en komen we al meer en meer in de moerassen. De plantengroei wordt steeds weliger, vooral in het water zelve waar een dicht kleed van watergentiaan (*Limnathemum nymphaeoides*), „rood kroos” (*Azolla*) en Scheeren (*Stratiotes aloides*) het voortgaan zeer belemmeren. Plotseling houdt de oorspronkelijke 's-Gravelandsche vaart op, en stuiten op een water dat van Oud-Loosdrecht naar de plassen loopt, volgens mijn stafkaart. We moeten rechtsaf, en voor ons uit zien we een landschap; zooals een landschapsschilder het zich slechts wenschen kan. De gele waterlelies hebben plaats gemaakt voor witte; smetteloos witte kelken met gele harten als op het water drijvend; ieder kent ze natuurlijk. Verder riet, „riet en anders niet” waartusschen paarse

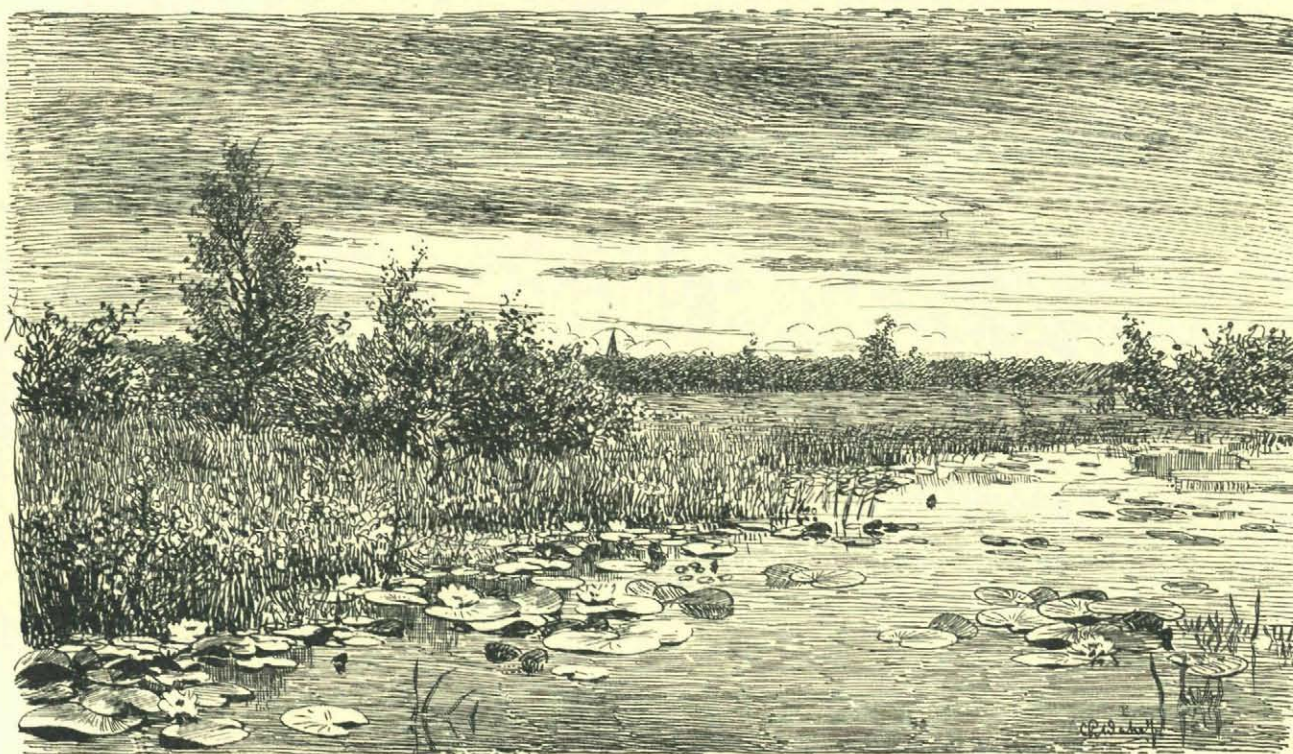
vlekken, door Partijke (*Lythrum Salicaria*) en Wilgenroosjes (*Epilobium hirsutum*) veroorzaakt. Iets van een schilderij van Weissenburch of Roelofs, zooals mijn vriend opmerkte. Werkelijk komt mij ook een werk van den eerste in herinnering, getiteld „waterlelies”, dat wonderveel overeenkomst met onze vaart heeft. Majestueus steken de lischdodden hunne hoofden boven het riet uit, zacht buigende voor de koelte. We hooren niets dan het zachte ruischen van het riet, en zoo nu en dan het geroep van een vogel ergens in de verte, als we de riemen een oogenblik laten rusten, om zoo voortglijdende volop te genieten van die heerlijke moerasnatuur, die nooit nalaat zijn kalmeerende en verfrisschende werking op iemand uit te oefenen. Een mouw stijgt op uit het riet, en vliegt al stijgende en dalende boven onze hoofden rond, als verwondert hij zich over de vrijpostigheid van de twee menschen, die hem in zijn gebied komen storen.

Een blik op de kaart doet ons bemerken dat we nog een heel eind te roeien hebben, voor we de eigenlijke plassen

lingen en reusachtige Moeras-Spiraea's (*Spiraea Ulmaria*) die groote vlokken wit zaaien in het groen, terwijl prachtige Wederikken (*Lysimachia vulgaris*) en Wilgenroosjes zorgen dat het kleureffect volmaakt wordt.

Maar bij zoo'n laatste bocht eindelijk strekken zich de plassen voor ons uit: een groote vlakte water, kalm golvend onder de bries, slechts afgewisseld door begroeide eilandjes of groepjes biezen; die de ondiepten verraden. Voor ons uit in de verte, zien we de Vechtstreek: een heel lange zoom groen, waar hier en daar kerktorentjes boven uit steken. Naar het Zuiden vertoont zich de Dom van Utrecht als een naald aan den horizon; naar het Noorden, meer dichtbij ligt het dorp Oud-Loosdrecht, met kerk en geboorte.

Bij het eerste beste eiland werd aangeland om wat uit te rusten. Hier begon ik door een wandeling de plantengroei en gesteldheid van mijn eiland eens op te nemen. De bodem was, evenals die der plassen, turfachtig en vrij hard. Er waren moerassen en wildernissen, voor een natuurliehebber om te watertanden. Er zijn altijd menschen

In de plassen. Teekening van C. L. DAKE JR.

zullen bereiken, en doet ons dus tevens snel naar de riemen grijpen.

We moeten toch lachen om de rare voorstelling, die de stafkaart van het landschap geeft, allemaal evenwijdige smalle landreepen in het water. Alsof van iets dergelijks ook maar iets te zien valt; slechts riet, niets dan riet. Dat we toch niet ver van menschen zijn, bewijzen ons op enkele plaatsen zijssloten, en soms zelfs turfhoopen tusschen het riet. Bij een zoo'n stapel zien we een paar boeren, die ons met open monden nastaren, sprakeloos van verwondering over het ongewone van het geval.

Telkens bij een bocht denken we de plassen voor ons uit te zullen zien; maar dat viel niet mee, steeds weer een stuk vaart, met riet aan beide zijden. Hier en daar zijn open plekken tusschen het riet waar geland kan worden, daar groeit *Ranunculus Lingua* tusschen Waternavel (*Hydrocotyle vulgaris*); omzoomd alweer door een wildernis, waar manshoog riet om den voorrang strijd met forsche Scheer-

die, als je ze spreekt over moerassen, akelige denkbelden krijgen van moerasdampen en gassen, en de daaruit voortvloeiende „moeraskoorts”. Bij mijn veelvuldige rietland-excursies heb ik van dergelijke zaken nog nooit iets bemerkt, integendeel, de geuren van zoo'n moerasje als dit, ik weet niet of de bloemen dan wel het veenmos het hem doen, hebben voor mij altijd iets zoets en fijns.

Ook in mijn Loosdrechtsch wildernisje was alles kleur en geur, het was een rijkdom en verscheidenheid van planten en bloemen, zooals ik nog zelden had gezien. Het geboomte dat het eiland omzoomde, bestond uit elzen, taaie veteranen in hun strijd tegen de westewinden en het water, dat hun wortelstelsel bespoelt. Natuurlijk vormen ze een prachtig houvast voor hop en haagwinde, waarmee ze dan ook tot in de top begroeid waren. In het „binnenland” werd het voortgaan zeer bemoeilijkt door slingerplanten als bramen en bitterzoet (*Solanum Dulcamara*), verder prachtige bouquetten van wederik, wilgenroosje, scheerling, kattestaart en

lischdodden, alles omstrengeld door heerlijk bloeiende kamperfoelie. Zodoende wordt men tot stilstaan en bewonderen gedwongen. Op meer open plekken bloeden tusschen moerasvarens: roode waterbezie (*Comarum palustre*) Kartelblad (*Pedicularis palustris*), Rolklover, Munt en reusachtige Boterbloemen (*Ranunculus Lingua*) benevens allerlei mooie grassen.

Toen ik terugkwam had mijn vriend zich reeds in het riet geïnstalleerd, en een vergezichtje onder het penseel genomen. Na voltooiing hiervan, en na eenige versterking van den innerlijken mensch, begonnen we aan een rondreis door de plassen. Op sommige plekken groeit en bloeit veel fonteinkruid en veenwortel (*Polygonum amphibium*) in het water. Prachtig zijn de panorama's die zich nu vol afwisseling aan ons oog voordoen. Heerlijk is het gevoel van vrijheid, dat men krijgt in zoo'n ruimte, met zooveel lucht en licht, ver van de bewoonde wereld, ver van stadsrook en karrengeratel, waar geen ander geluid het oor treft dan het rhythmisch kabbelen en klotsen van het water tegen de boot en het plassen der riemen.

Kleine elzen-eilandjes zorgen voor stoffage, dikwijls slechts enkele elzen, die hun bemoste stammen uit het water opsteken, zonder andere naburen dan eenige lange veerkrachtige biezen, die bij het minste koeltje heen en weer wiegelen, of wel meerdere boomen in groepjes bijeen; waaronder dan brandnetels en Helmkruid (*Scrophularia nodosa*) om den voorrang strijden.

Na deze vaart door de plassen, werd de terugtocht ondernomen, gedurende welke zoo nu en dan gestopt werd, om Dake tijd te laten eenige mooie landschappen te schetsen; landschappen, die men in het buitenland tevergeefs zal zoeken. En toch zullen er nog altijd menschen gevonden worden, die 's zomers verre reizen maken, zonder van Nederland iets meer dan de groote steden te kennen, eenvoudig omdat zij meenen, dat er slechts in het buitenland natuurschoon te genieten valt. Laten zij zoo'n tochtje als hierboven maar eens nadoen, en zij zullen stellig van een andere meening worden. Met wat mooi weer, een roeiboot en wat volharding is veel uit te richten.

Amsterdam.

F. J. BUENO DE MESQUITA.

ORCHIDEEËN.

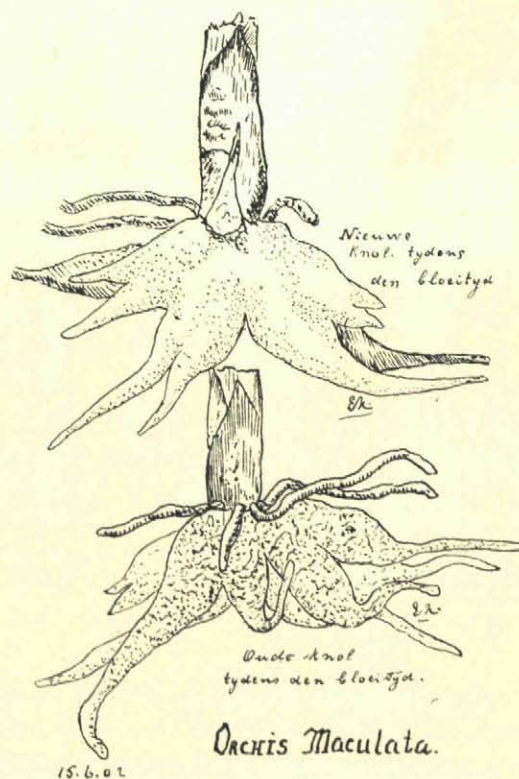
(Vervolg blz. 38.)

Tijdens den bloei heeft een veenorchis in den regel twee knollen. De eene knol is wit en dik. De huid is sterk gespannen, en hij is geheel gevuld met een korrellige zelfstandigheid. De worteleinden zijn nog kort, die groeien eerst in het najaar of in het volgend voorjaar uit. De andere knol is bruin en gerimpeld, bijna leeg en heeft lange worteleinden. Verleden jaar was hij even dik als zijn buurman, maar hij heeft in het voorjaar gediend voor de vorming van bladeren en bloemstengel en voedt op het oogenblik de plant nog. In den jongen knol hoopt de plant het reservevoedsel, dat de bladeren leveren, op, teneinde het volgend jaar weer te dienen bij het uitschieten.

Verplanten wij nu de plant in den bloeitijd, dan kneuzen wij de worteleinden en maken haar ongeschikt voor het opnemen van voedsel. Het gevolg blijft dan ook niet uit. De plant teert eenigen tijd op het in den jongen knol opgehoopte voedsel en sterft het volgende jaar of eerder nog.

In het najaar heeft de oude knol zijn plicht gedaan en

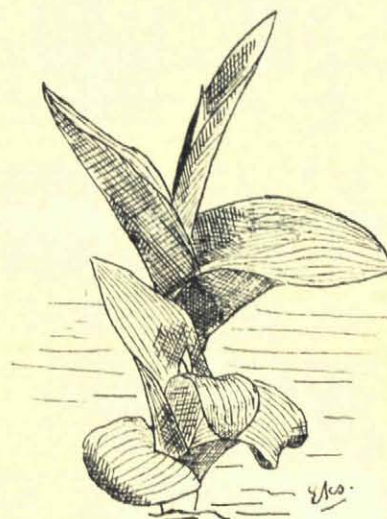
sterft af. Hij heeft in het voorjaar voor het uitschieten gezorgd en de plant gedurende den geheelen zomer gevoed. Zijn buurman is ronder en dikker dan ooit en wacht de

Orchis Maculata.

komende lente met ongeduld af. Direkt na het rijpen der zaden zijn de worteleinden nog niet uitgegroeid en verkooft de plant in een korte periode van rust. Graaft men nu de plant uit dan heeft men weinig kans de nieuwe knol te beschadigen, terwijl de oude knol is afgestorven, of tenminste geen dienst meer doet.

Later in het jaar begint de knol reeds met de vorming van nieuwe bladeren, verscheidene soorten brengen zelfs een rozetje boven den grond, *Orchis Morio* al in September

Ophrys apifera
in den winter in den tuin.

of October. Bij andere soorten groeien ze wel, maar blijven zij met hun neus nog eventjes onder de oppervlakte. Tegelijk met de bladeren ontwikkelen zich ook de wortels, en nu wordt het verplanten weer lastiger.